

**TIJORAT BANKLARIDA NAQD PULSIZ HISOB-KITOBBLAR HISOBINI
TAKOMILLASHTIRISH**

Usmonov Anvar Numonovich,

O`zbekiston Respublikasi bank-moliya akademiyasi magistranti

Annotatsiya: Maqolada tijorat banklarida naqd pulsiz-plastik kartalari orqali hisob-kitoblarni amalga oshiruvchi plastik karta xususida so`z yuritilib, undan foydalanuvchi shaxsga tovarlar va/yoki xizmatlar uchun naqd pulsiz hisob-kitoblarni amalga oshirish, shuningdek, bank filiallari (filiallari) va bankomatlarda (bankomatlarda) naqd pul olish imkoniyatini beruvchi shaxsiylashtirilgan to'lov vositasi ekanligi qayd etiladi. Shuningdek, savdo/xizmat kartasini qabul qiluvchi korxonalar va bank filiallari kartalarga xizmat ko'rsatish punktlari tarmog'ini (yoki qabul qilish tarmog'ini) tashkil qilishi tahlil qilinadi.

Kalit so`zlar: plastic karta, naqd pulsiz hisob-kitob, mijoz, filial, bank. Moliya, daromad, vosita.

Аннотация: В статье рассказывается о пластиковой карте, с помощью которой осуществляются расчеты посредством безналично-пластиковых карт в коммерческих банках, и осуществляется безналичная оплата товаров и/или услуг лицу, ее использующему, а также в филиалах (филиалах) банка и банкоматах. отметили, что это персонализированный платежный инструмент, позволяющий снимать наличные (в банкоматах). Также проанализировано, что предприятия и филиалы банков, принимающие торгово-сервисные карты, образуют сеть пунктов обслуживания карт (или сеть приема).

Ключевые слова: пластиковая карта, безналичный расчет, клиент, филиал, банк. Финансы, доходы, средства.

Abstract: The article talks about a plastic card that makes payments through cashless-plastic cards in commercial banks, and makes cashless payments for goods and/or services to the person using it, as well as in bank branches (branches) and ATMs. It is noted that it is a personalized payment instrument that allows cash withdrawals (at ATMs). It is also analyzed that the enterprises and bank branches that accept trade/service cards form a network of card service points (or an acceptance network).

Key words: plastic card, cashless settlement, client, branch, bank. Finance, income, means.

Kirish

Birinchi universal plastik karta AQSHda 1950-yil 28-fevralda Diners Club tizimi tomonidan joriy qilingan. Uning asoschilari Bloomingdale, McNamara va Snayder bozorga yangi turdagi kartani joriy qilish rejasini ishlab chiqdilar. Yangi karta o'z

egasiga butun mamlakat bo'ylab xaridlarni amalga oshirish imkonini bergan. Diners Club xaridor va sotuvchi o'rtasida vositachi bo'lib, o'z emitentlariga kredit va daromad keltirishi kerak edi. Foyda sotib olish summasiga 7% chegirma berishi kerak bo'lgan sotuvchi kompaniyadan, shuningdek, oylik to'lov shaklida karta egasidan olinishi rejalashtirilgan edi. Aslida, birinchi karta kredit karta edi, chunki u Manxettendagi ikki yuzta xizmatchi uchun mo'ljallangan edi, ular bunday kartalardan foydalangan holda Nyu-Yorkdagi 14 ta restoranda kredit bilan ovqatlanishlari mumkin edi. 1958 yilda Amerikaning eng yirik sayohat cheki American Express va Carte Blanche kompaniyasi universal plastik kartochkalarni chiqarishni boshladilar va AQShning birinchi va ikkinchi yirik banklari - Bank of America va Chase Manhattan Bank kredit kartalari bilan operatsiyalarni amalga oshira boshladilar. 1966 yilda Bank of America boshqa banklarga BankAmericard operatsiyalarini amalga oshirish uchun litsenziyalar sotishni boshladi.

Tahlil va natijalar muhokamasi

Kartalar orqali sotish va naqd pul yechib olishning o'ziga xos xususiyati shundaki, bu operatsiyalar do'konlar tomonidan amalga oshiriladi va shunga mos ravishda banklar "kreditga" - tovarlar va naqd pul mijozlarga darhol taqdim etiladi. Ularni qoplash uchun mablag'lar xizmat ko'rsatuvchi kompaniyalarning hisobvaraqlariga o'tkaziladi. Plastik kartochkalarga xizmat ko'rsatish jarayonida yuzaga keladigan to'lov majburiyatlari bajarilishining kafolati bank-kartalari hisoblanadi. Shunday qilib, kartalar butun amal qilish muddati davomida bank mulki bo'lib qoladi va mijozlar (karta egalari) ularni faqat foydalanish uchun oladilar. Bank kartalarining kafolatlarining tabiati mijozga berilgan va karta sinfi tomonidan qayd etilgan to'lov vakolatiga bog'liq. Karta mijozga chiqarilganda, u shaxsiylashtiriladi - unga ma'lumotlar kiritiladi, bu esa kartani va uning egasini aniqlash imkonini beradi. Shuningdek, uni to'lovga qabul qilish yoki naqd pul berishda kartaning to'lov qobiliyatini tekshirishga imkon beradi. Karta yordamida savdo yoki naqd avansni tasdiqlash jarayoni avtorizatsiya deb ataladi. Uni amalga oshirish uchun xizmat ko'rsatish punkti to'lov tizimiga karta egasining vakolatlarini va uning moliyaviy imkoniyatlarini tasdiqlash uchun so'rov yuboradi. Avtorizatsiya texnologiyasi to'lov tizimining sxemasiga, karta turiga va xizmat ko'rsatish punktining texnik jihozlariga bog'liq. An'anaga ko'ra, avtorizatsiya "qo'lda" amalga oshiriladi, sotuvchi yoki kassir so'rovni operatorga telefon orqali yuborganda (ovozli avtorizatsiya) yoki avtomatik ravishda karta POS-terminalga yoki savdo nuqtasi terminaliga (POS - savdo nuqtasi) joylashtiriladi. Ma'lumotlar kartadan o'qiladi, kassir to'lov miqdorini kiritadi va karta egasi maxsus klaviaturadan maxfiy PIN kodni beradi (PIN - Shaxsiy identifikatsiya raqami). Shundan so'ng terminal avtorizatsiyani to'lov tizimining ma'lumotlar bazasiga ulanish (on-layn rejim) yoki kartaning o'zi bilan qo'shimcha ma'lumotlar almashinuvini amalga oshirish (off-layn avtorizatsiya) orqali amalga oshiradi. Naqd pul berishda

protsedura tabiatan o'xshash bo'lib, yagona o'ziga xos xususiyat shundaki, pul avtomatik ravishda maxsus qurilma - avtorizatsiyani amalga oshiradigan bankomat tomonidan chiqariladi. To'lovlarni amalga oshirishda karta egasi bir qator cheklovlar bilan cheklanadi. Limitlarning tabiati va ulardan foydalanish shartlari juda xilma-xil bo'lishi mumkin. Biroq, umumiy nuqtai nazardan, bu ikkita asosiy stsenariyga to'g'ri keladi.

Shtrix-kod kartalari shtrix-kodni identifikatsiyalash elementi sifatida ishlatadi, tovarlarni yorliqlash uchun ishlatiladigan kodga o'xshaydi. Odatda, kod tasmasi shaffof bo'lmagan birikma bilan qoplangan va kod infraqizil nurlarda o'qiladi. Shtrixli kartalar ancha arzon va boshqa turdagi kartalar bilan solishtirganda ishlab chiqarish nisbatan oson. Oxirgi xususiyat ularni qalbakilashtirishdan zaif himoya qiladi va shuning uchun ularni to'lov tizimlarida foydalanish uchun yaroqsiz qiladi. Magnit chiziqli kartalar eng keng tarqalgan hisoblanadi - muomalada bu turdagi ikki milliarddan ortiq kartalar mavjud. Magnit chiziq kartaning orqa tomonida joylashgan va ISO 7811 standartiga muvofiq uchta trekdan iborat. Ulardan birinchi ikkitasi identifikatsiya ma'lumotlarini saqlash uchun mo'ljallangan, uchinchi esa ma'lumotlarni yozib olish uchun ishlatilishi mumkin (masalan, debet karta limitining joriy qiymati). Biroq, qayta-qayta takrorlangan yozish/o'qish jarayonining ishonchliligi pastligi sababli, magnit chiziqda yozish, qoida tariqasida, amaliyotga tatbiq etilmaydi va bunday kartalar faqat ma'lumotni o'qish rejimida qo'llaniladi. Magnit chiziqli kartalarning xavfsizligi shtrix-kodli kartalarga qaraganda ancha yuqori. Biroq, bu turdagi kartalar firibgarlikka nisbatan ham nisbatan zaifdir. Shunday qilib, 1992 yilda Qo'shma Shtatlarda magnit chiziqli kredit kartalari bilan firibgarlikdan jami yo'qotish (bankomatlardan yo'qotishlar bundan mustasno) bir milliard dollardan oshdi. Biroq, mavjud to'lov tizimlarining rivojlangan infratuzilmasi va birinchi navbatda, "karta" biznesining jahon yetakchilari - MasterCard / Europay kompaniyalari bugungi kunda magnit chiziqli kartalardan intensiv foydalanishga sabab bo'lmoqda. E'tibor bering, VISA va MasterCard/Europay kartalarining xavfsizligini oshirish uchun qo'shimcha grafik xavfsizlik choralari qo'llaniladi: gologrammalar va bo'rtirma uchun nostandart shriftlar. Magnit chiziqli kartaning old tomoni odatda quyidagilarni ko'rsatadi: emitent bank logotipi, to'lov tizimining logotipi, karta raqami (birinchi 6 ta raqam bank kodi, keyingi 9 ta raqam bank kartasi raqami, oxirgi raqam - nazorat raqami, oxirgi to'rtta raqam gologrammada chop etiladi), kartaning amal qilish muddati, karta egasining nomi; teskari tomonda magnit chiziq, imzo uchun joy mavjud. Smart kartalarda axborot tashuvchisi allaqachon mikrosxemadir. Mavjud eng oddiy smart-kartalar - xotira kartalari - 32 baytdan 16 kilobaytgacha bo'lgan xotira hajmiga ega. Ushbu xotira bir marta yozilishi va ko'p marta o'qilishi mumkin.

Xulosa va takliflar

Hozirgi vaqtda plastik kartochkalardan foydalangan holda tranzaksiyalar xavfsizligini oshirish muammosi dolzarb bo'lib qolmoqda, uni chip kartalar va elektron displeyli kartalar kabi texnologiyalardan foydalanish orqali hal qilish mumkin. Xorijiy tajribadan foydalangan holda, banklarda ko'plab xatolarga yo'l qo'ymaslik, o'z faoliyatida eng ilg'or texnologiyalarni tanlash va bu sohadagi rivojlanish sur'atlarini sezilarli darajada oshirish imkoniyatiga ega. Amaliyot shuni ko'rsatadiki, ko'plab mamlakatlarda eng zamonaviy texnologiyalarni joriy etish yo'lidagi asosiy to'siq - bu eski turdagi kartalarga xizmat ko'rsatish uchun mavjud uskunalarni almashtirish zarurati bo'ldi. Taliflarning o'rganilayotgan bankning amaliy faoliyatiga tatbiq etilishi plastik biznes samaradorligini oshirish sohasida yanada rivojlanishini ta'minlash imkonini beradi.

Adabiyotlar ro'yhati:

1. Лаврушин, О.И. Банковские операции. Учебное пособие: учебник для бакалавров / под ред. проф. О.И. Лаврушина – М.: КноРус, 2018. – 380 с.
2. Лаврушин, О.И. Банковская система в современной экономике: учебное пособие / под ред. проф. О.И. Лаврушина. – М.: КноРус, 2018 – 360 с.
3. Коробова, Г.Г. Банковское дело: Учебник / Под ред. д.э.н., проф. Г.Г. Коробовой. – М.: «Юрист», 2014 г. – 388 с.
4. Банковские инновации для частных клиентов: проблемы и перспективы развития: монография / Г.Н. Гужина, Е.Ю. Баранова, А.А. Гужин, Н.М. Назаршюев, – М.: РУСАЙНС, 2017. – 144 с.
5. Пластиковые карты / под ред. А.И. Гинзбурга – 2-е изд., перераб. и доп. – СПб.: Питер, 2016. – 128 с.
6. Морозов А.Г. Пластиковые карточки в России / А.Г. Морозов, Д.А. Равкин. Ю.В. Логинов – М.: БанкЦентр, 2014. – 256 с